

УДК 338.47(045)

СТРАТЕГІЧНЕ УПРАВЛІННЯ ПРОЦЕСАМИ РОЗВИТКУ ТРАНСПОРТНОГО ПІДПРИЄМСТВА ЯК СКЛАДОВОЇ ЙОГО ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

Луконіна Д.В., Литвиненко С.Л.
Національний авіаційний університет

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2018-12-64-144>

Стаття присвячена обґрунтуванню методичного забезпечення стратегічного управління процесами розвитку підприємства, як складової його економічної безпеки, на рівнях функціональних стратегій, економічного потенціалу та загалом всієї системи підприємства. Запропоновано критерії для визначення типу розвитку, що враховують специфіку транспортних послуг та спрямованості механізму на розвиток за рахунок ефективного управління вартістю та структурою ресурсів, системою управління, можливостями та компетентністю.

Ключові слова: стратегічне управління, розвиток, види, критерії, транспортне підприємства, потенціал.

Постановка проблеми. Зміст стратегічного управління розвитком підприємства полягає в створенні необхідних умов для кількісно-якісних перетворень та координації дій, спрямованих на попередження формування й усунення протиріч, які виникають як у внутрішньому середовищі підприємства, так і внаслідок його взаємодії з зовнішнім середовищем. Стратегічний розвиток підприємства – складне багатопланове й багатоаспектне явище. При побудові механізмів стратегічного розвитку може бути використаний весь арсенал економічної науки, теорії стратегічного управління та теорії розвитку. Вихідною ідеєю, що відображає сутність концепції стратегічного управління, є ідея необхідності врахування взаємозв'язку та взаємовпливу зовнішнього та внутрішнього середовища при визначенні цілей підприємства. Стратегії в цьому випадку виступають як інструменти досягнення цілей, а для реалізації стратегій необхідно, щоб усе підприємство функціонувало у стратегічному режимі [6].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам розвитку підприємства та управління економічним розвитком присвячені роботи як вітчизняних, так і зарубіжних вчених, а саме: О.В. Раєвнєвої [1], В.О. Василенко [2], В.С. Пономаренко, О.М. Тридіда, М.О. Кизима та ін. Науковець О.В. Раєвнєва під розвитком підприємства розуміє унікальний процес трансформації відкритої системи в просторі і часі, який характеризується перманентною зміною глобальних цілей його існування шляхом формування нової дисипативної структури і переводом його в новий аттрактор (одна з альтернативних траєкторій розвитку підприємства) функціонування [1, с. 108]. У своїх роботах Л.Д. Забродська трактує, що розвиток як просування від простого до більш складного та ефективного [4, с. 42]. Як відзначає Ю.С. Погорелов, аналізуючи розвиток підприємств, В.А. Забродський та М.О. Кизим дають більш розширене визначення розвитку, конкретизуючи його щодо економіко-виробничої системи. На їх думку, розвиток економіко-виробничих систем являє собою процес переходу економіко-виробничої системи у новий, більш якісний стан шляхом нагромадження кількісного потенціалу, зміни й ускладнення структури і складу, наслідком чого є підвищення її здатності чинити опір руйнівному впливу зовнішнього середовища та ефективність функціонування [5].

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на велику кількість наукових праць та значні досягнення щодо вирішення проблем управління підприємствами, обґрунтування теоретичних основ стратегічного управління розвитку підприємства, як складової економічної безпеки, на сьогодні не зроблено.

Мета статті. Головною метою статті є обґрунтування методичного забезпечення стратегічного управління процесами розвитку підприємства, як складової його економічної безпеки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Стратегічне управління – це реалізація концепції, в якій поєднуються цільовий та інтегральний підходи до діяльності підприємства, що забезпечує можливість встановлення цілей розвитку, порівняння їх з наявними можливостями (потенціалом) підприємства та приведення їх у відповідність шляхом розробки та реалізації системи стратегій [7].

Управління стратегічним розвитком підприємства – це процес, за допомогою якого менеджери провадять довгострокове управління підприємством, виокремлюють специфічні цілі діяльності, щоб розробити стратегії для досягнення цих цілей, враховуючи найсуттєвіші зовнішні та внутрішні умови, а також контролюють виконання розроблених планів, які постійно оновлюються та змінюються [8].

Науковець В.А. Верба виділяє такі основні функції управління розвитком підприємства [1]:

- прогнозування (планування) – визначення цільових настанов, встановлення завдань функціонування (тактика) і розвитку (стратегія), визначення шляхів і засобів реалізації планів;
- організація і координування – створення, узгодження факторів і процесів виконання планів;
- стимулювання і активізація – створення мотивів і стимулів персоналу до узгоджених та ефективних дій;
- моніторинг – систематичне спостереження за результатами діяльності, їх аналіз, корегування планів, шляхів і засобів їх реалізації.

В контексті викладеного вище підходу щодо трактування сутності розвитку системи та змістового наповнення процесу управління ним, об'єктом управління розвитком підприємства слід визнати потенціал підприємства. Суб'єктом управління розвитком виступає переважно керівництво підприємства та його структурних підрозділів.

Управління стратегічним розвитком підприємства – багатоплановий, формально-поведінковий управлінський процес, який допомагає формулювати та виконувати ефективні стратегії, що сприяють балансуванню відносин між організацією, включаючи її окремі частини, та зовнішнім середовищем, а також досягненню встановлених цілей [9].

На нашу думку, стратегічне управління розвитком підприємства – це динамічний процес, що базується на використанні потенціалу підприємства, орієнтується на отримання довгострокових конкурентних переваг на ринку при своєчасному коригуванні цілей функціонування шляхом інноваційної спрямованості, зростання обсягів господарювання, реструктуризації підприємств або антикризового управління їхнім розвитком тощо. Таким чином, процес стратегічного управління розвитком підприємства ґрунтується на прийнятті комплексу управлінських рішень стосовно деталізації заходів в складі загального напрямку розвитку та координації цих процесів. Вибір і формування стратегії дозволяють підприємству визначити напрямки та способи руху до цілей.

Розглянемо більш детально існуючі в наукових публікаціях підходи до класифікації й трактувань форм та видів економічного розвитку (табл. 1).

Науковець А.Р. Дунська [18] розглядає розвиток підприємства в трьох основних аспектах:

– технічний (науково-технічний) розвиток – спрямований на вдосконалення якості продукції, технології, послуг за рахунок впровадження техніко-технологічних нововведень;

– ринковий розвиток – полягає в розширенні сфери споживачів, збільшенні частки ринку тощо;

– організаційний розвиток – зорієнтований на розвиток окремого працівника, групи, вдосконалення системи та процесів управління тощо.

Кожен з цих аспектів розвитку має інноваційний характер, а отже можна стверджувати, що базовим елементом процесу розвитку підприємства є нововведення. Технічний розвиток базується на техніко-технологічних нововведеннях, ринковий та організаційний види розвитку, в свою чергу, базуються на організаційно-управлінських нововведеннях [18].

Виділяють наступні види розвитку підприємств:

– конвергенційний (адаптивний), що включає як зовнішню, так і внутрішню адаптацію підприємства до умов його діяльності, що змінюються;

– дивергенційний (слабкоадаптивний) розвиток є складовою частиною еволюційного типу розвитку, але відповідає класу регресивного розвитку, характеризується неможливістю керівництва здійснювати адаптивні регулюючі впливи на діяльність підприємства через недостатність або відсутність відповідної ресурсної підтримки і потенціалу розвитку;

Таблиця 1

Наукові трактування та види економічного розвитку

Автори	Трактування поняття «розвиток»	Види розвитку
Мескон М.Х., Альберт М., Хедоури Ф. [10]	Довгострокова програма удосконалення можливостей вирішувати різні проблеми і здібностей до відновлення, особливо шляхом підвищення ефективності управління культурою організації.	Прогресивний Регресивний
Василенко В.О. [2, с. 101]	Процес, що не припиняється в часі, плин якого не завжди відбувається постійно і безупинно, найчастіше йде стрибкоподібно з подоланням різних по глибині й охопленню криз.	
Єрохіна Е.А. [11, с. 98]	Якісна зміна складу зв'язків (тобто структури) і функціонування системи, тобто якісну зміну системи.	Еволюційний Революційний
Шубравська О.В. [12, с. 37]	Процес переходу системи з одного стану в інший, що супроводжується зміною її якісних і кількісних характеристик.	
Пономаренко В.С., Тридід О.М., Кизим М.О. [13, с. 62]	Процес кількісно-якісних змін у системі, ускладнення структури і складу, в результаті чого підвищується її опірність дестабілізуючому впливу зовнішнього середовища й ефективність функціонування.	
Дунська А.Р. [14]	Базовим елементом процесу розвитку підприємства є нововведення.	Технічний (науково-технічний) розвиток Ринковий розвиток Організаційний розвиток
Раєвцева О.В. [1, с. 199]	Унікальний процес трансформації відкритої системи в просторі і часі, який характеризується перманентною зміною глобальних цілей його існування шляхом формування нової дисипативної структури і переводом його в новий аттрактор функціонування.	Конвергенційний (адаптивний) Дивергенційний (слабкоадаптивний) Синхронізований розвиток Десинхронізований розвиток
Масленікова Н.П., Беляєв А.А., Коротков Е.М., Смирнов Е.А., Афанасьєв Н.В., Рогожин В.Д., Рудика В.І. [15, с. 27; 16; 17] та ін.	Об'єктивна зміна тільки якісних характеристик системи, обумовлена як фундаментальними законами природи (єдності і боротьби протилежностей, переходу кількості у якість, розвитку суспільства по спіралі і нагору), так і закономірностями функціонування конкретних систем (старіння устаткування, нагромадження досвіду і знань співробітникам).	Еволюційний Революційний
Забродська Л.Д. [2, с. 42]	Розвиток як просування від простого до більш складного та ефективного.	Ринковий розвиток Організаційний розвиток Діловий розвиток

Джерело: узагальнено авторами на основі [1-2; 10-15]

– синхронізований розвиток зумовлений наявністю загального динамічного циклу розвитку підприємства;

– десинхронізований розвиток є антиподом синхронізованого розвитку і характеризується неузгодженістю ритму життєдіяльності підприємства і зовнішнього середовища або основних сфер життєдіяльності підприємства.

Науковці Н.П. Масленікова, А.А. Беляєв, Е.М. Коротков, Е.А. Смирнов, Н.В. Афанасьєв, В.Д. Рогожин, В.І. Рудика виділяють дві форми розвитку: еволюційну і революційну. Еволюційна характеризується поступовими кількісними і якісними змінами, а революційна – стрибкоподібним переходом від одного стану системи до іншого. Також виділяють прогресивний і регресивний розвиток. Прогресивний розвиток – зміна якості системи від нижчого до вищого чи менш зробленого до більш зробленого. Регресивна зміна системи припускає зниження якісного рівня, деградацію організації, падіння її якісних і кількісних характеристик [5].

Розвиток буває або екстенсивним, тобто проявом і збільшенням уже існуючого, або інтенсивним, тобто виникненням якісно нових форм. З іншої сторони, розвиток буває або екзогенним, тобто несправжнім розвитком, обумовленим тільки ззовні, навколишнім світом, або ендегенним, тобто дійсним

розвитком, джерело якого знаходиться усередині самого що розвивається. Розрізняють також індивідуальний розвиток, розвиток якої-небудь окремої істоти, від загального розвитку.

Науковець Л.Д. Забродська розрізняє три форми розвитку: ринковий розвиток, відображає процес розширення кола споживачів, клієнтури; організаційний розвиток, відображає процес розвитку індивідуума, груп, сфер відповідальності, систем управління, ініціатив тощо; діловий розвиток – це спрямування ресурсів туди, де вони мають забезпечити максимальну конкурентоспроможність протягом максимально великого терміну часу [2, с. 42]. Узагальнюючи існуючі дослідження І.В. Богатирьов [19, с. 6-7] запропонував більш комплексну класифікацію видових проявів розвитку на рівні підприємства за ознаками: масштабу, якості, об'єкту, характеру, динаміки змін; типу тренду; рівня невизначеності процесів; від основи змін у соціально-економічній системі підприємства; від можливості управління змінами; від корпоративної стратегії; від складності змін у соціально-економічній системі підприємства; від мети змін. Науковець Л.С. Запасна у [20] удосконалила описаний перелік аспектами аналізу середовищу та часових змін виникнення розвитку.

Рис. 1. Стратегічні напрями розвитку потенціалу транспортного підприємства

Джерело: розроблено авторами на основі [2; 5; 19; 20]

На основі дослідження праць Р.М. Петухова встановлено, що аналітична оцінка типу економічного розвитку, дозволяє визначати стан та тип розвитку підприємства, використовуючи показники ефективності господарської діяльності: обсяги виробництва, рівень прибутковості, обсяги витрат, виконання планів [22]. Застосування зазначеної методики потрібно удосконалити з урахуванням факторів розвитку транспортних підприємств та специфіки продукції – транспортних послуг, оскільки дослідження Р.М. Петухова були спрямовані на промислові підприємства. Залежно від стратегічних цілей та конкурентної позиції транспортного підприємства нами визначено основні напрями розвитку економіч-

ного потенціалу підприємства, що відображають специфіку впливу факторів на подальші шляхи зростання (рис. 1). Для визначення типу розвитку транспортного підприємства необхідно встановити критерії щодо відповідності напрямам та рівню розвитку потенціалу.

Враховуючи специфіку транспортних послуг та спрямованості управління на розвиток транспортного підприємства за рахунок ефективного управління вартістю та структурою ресурсів, системою управління, можливостями та компетентністю, запропоновано такі критерії для визначення типу розвитку: індекс конкурентоспроможності транспортного підприємства; індекс використання ресурсів: індекс вартості потенціалу

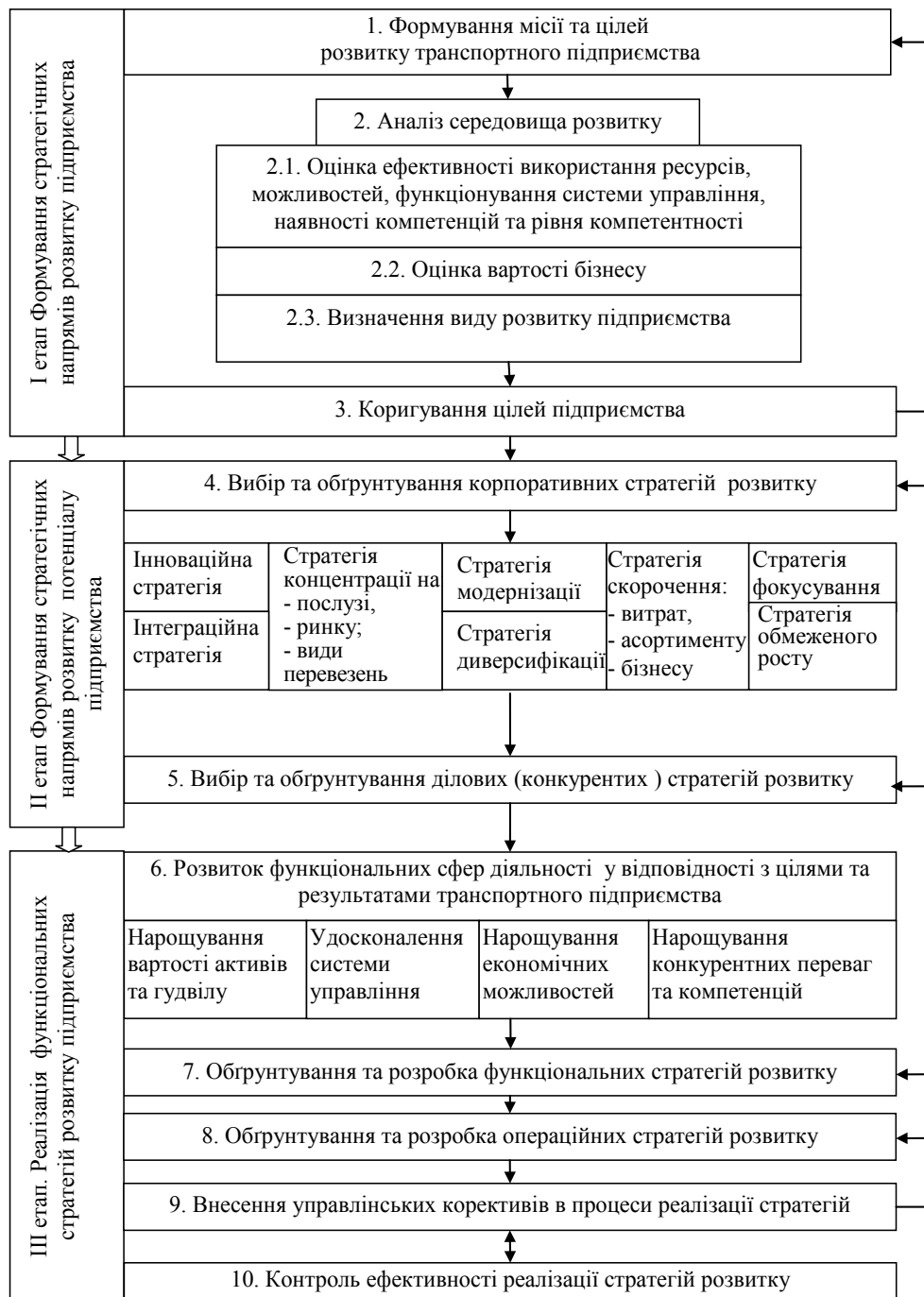

Рис. 2. Схема стратегічного управління розвитком транспортного підприємства

Джерело: удосконалено авторами на основі [23]

лу транспортного підприємства; індекс ефективності розвитку потенціалу підприємства.

Необхідно зазначити, що потенціал транспортного підприємства, має ряд особливостей в процесах нарощування і реалізації, що впливають на характер та інтенсивність розвитку:

– ресурси являються засобом збереження, нарощування та збільшення вартості потенціалу;

– розвиток вартості потенціалу відбувається хвилеподібно: поступово нарощується, потім в момент найвищого значення потенціал реалізується, а за цим етапом різко знижується кількість і вартість зосереджених в досліджуваному виді потенціалу ресурсів;

– потенціал можна наростити не лише шляхом вкладення ресурсів у формування необхідного рівня, а і внаслідок змін в структурі складових, видах, джерелах залучених ресурсів та їх співвідношенні.

Обґрунтування стратегії розвитку потенціалу розвитку транспортного підприємства необхідно проводити на чотирьох основних рівнях управління:

1. На рівні підприємства – розробляється корпоративна стратегія, що орієнтована на системне управління всіма аспектами діяльності та взаємодією між внутрішнім та зовнішнім середовищами.

2. Для окремого виду продукції (транспортних або суміжних послуг) – обґрунтовується ділова (за іншими джерелами – вона ж конкурентна) стратегія.

3. За функціональними напрямками певної сфери діяльності транспортного підприємства

(крім надання транспортних послуг) – визначають функціональні стратегії.

4. На рівні структурних одиниць обґрунтовують операційні стратегії підприємства.

Поняття суті стратегії розвитку як системи справедливо розглядати на рівні корпоративної та ділової стратегії в рамках одного з напрямів діяльності підприємства; на функціональному рівні стратегії будуть елементами ділових системних стратегій, при цьому операційні виступають інструментами реалізації функціональних стратегій (рис. 2).

Конкурентні стратегії деталізуються у функціональних стратегіях, що дозволяє підприємствам вирішувати конкретні задачі свого розвитку в конкретних умовах та досягати певних цілей [21].

Висновки з проведеного дослідження. Отже, стратегічне управління розвитком підприємства – це динамічний процес, що базується на використанні потенціалу підприємства, орієнтується на отримання довгострокових конкурентних переваг на ринку при своєчасному коригуванні цілей функціонування шляхом інноваційної спрямованості, зростання обсягів господарювання, реструктуризації підприємств або антикризового управління їхнім розвитком тощо. Таким чином, процес стратегічного управління розвитком підприємства ґрунтується на прийнятті комплексу управлінських рішень стосовно деталізації заходів в складі загального напрямку розвитку та координації цих процесів. Вибір і формування стратегії дозволяють підприємству визначити напрямки та способи руху до цілей.

Список літератури:

1. Раєвнева О.В. Управління розвитком підприємства: методологія, механізми, моделі : [монографія] / Раєвнева О.В. – Харків: ВД «ІНЖЕК», 2006. – 496 с.
2. Василенко В.О. Стратегічне управління : [навч. посібник] / В.О. Василенко, Т.І. Ткаченко. – К.: ЦУЛ, 2003. – 396 с.
3. Верба В.А. Підсистема управління розвитком на підприємстві: концептуальні засади створення та функціонування. Стратегія розвитку України (економіка, соціологія, право) / Верба В.А.; голов. ред. О.П. Степанов. – К.: Книжкове вид-во НАУ, 2009. – Вип. 1-2. – С. 404-411.
4. Забродська Л.Д. Стратегічне управління: реалізація стратегії: [навч. посібник для студ. екон. спец.] / Забродська Л.Д. – Харків: Консул, 2004. – 208 с.
5. Погорелов Ю.С. Розвиток підприємства: поняття та види / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/36617>.
6. Белошапка В.А. Стратегическое управление: принципы и международная практика: учебник / В.А. Белошапка, Г.В. Загорий // Под ред. В.А. Белошапки. – Киев: Абсолют-В, 1998. – 352 с.
7. Небава М.І. Менеджмент організації і адміністрування : навч. посіб. Ч. 1 / М.І. Небава, О.Г. Ратушняк. – Вінниця: Вінниц. нац. техн. ун-т, 2012. – 104 с.
8. Демченко Д.М. Управління стратегічним розвитком підприємства // Ефективна економіка. – № 1. – 2017. – Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=5388>.
9. Виханский О.С. Стратегическое управление: Учебник / О.С. Виханский // 5-е изд., перераб. и доп. – М.: Гардарики, 2011. – 296 с.
10. Мескон М.Х., Альберт М., Хедоури Ф. Основы менеджмента. – М.: Дело, 1994. – 680 с.
11. Ерохина Е.А. Теория экономического развития: системносинергетический подход [Электронный ресурс] / Е.А. Ерохина // Библиотека де ловой и экономической литературы – Режим доступа: <http://eklit.narod.ru/eroh/22.html>.
12. Шубравська О. Сталий економічний розвиток: поняття і напрямки дослідження // Економіка України. – 2005. – № 1. – С. 36-42.
13. Пономаренко В.С., Трийд О.М., Кизим М.О. Стратегія розвитку підприємства в умовах кризи: Монографія. – Харків: Видавничий Дім «ІНЖЕК», 2003. – 328 с.
14. Дунська А.Р. Інноваційна стратегія як сучасний інструмент управління розвитком підприємства / Дунська А.Р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.confcontact.com/20101008/5_dunska.htm.
15. Масленникова Н.П. Управление развитием организации. – М.: Центр экономики и маркетинга, 2002. – 304 с.
16. Коротков Э.М. Концепция менеджмента. – М.: Дека, 1997. – 304 с.
17. Афанасьев Н.В., Рогожин В.Д., Рудыка В.И. Управление развитием предприятия: Монография. – Харків: Издательский Дом «ИНЖЭК», 2003. – 184 с.
18. Дунська А.Р. Інноваційна стратегія як сучасний інструмент управління розвитком підприємства / Дунська А.Р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.confcontact.com/20101008/5_dunska.htm.
19. Богатирьов І.О. Управління розвитком підприємства (за матеріалами малих підприємств меблевої промисловості України): автореф. дис. канд. екон. наук: 08.06.01 / Європейський ун-т фінансів, інформаційних систем, менеджменту і бізнесу. – К., 2004. – 22 с.

20. Запасна Л.С. Економічна сутність розвитку підприємства // Культура народів Причорномор'я. – 2006. – № 96. – С. 33-37.
21. Левицький Ю.А. Формування стратегії розвитку підприємств електроенергетики: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.04 «Економіка і управління підприємствами» / Ю.А. Левицький; Харківський національний університет радіоелектроніки. – Харків, 2010. – 22 с.
22. Петухов Р.М. Оценка эффективности промышленного производства: методы и показатели / Р.М. Петухов. – М.: Экономика, 1999.
23. Галькевич М.В. Обґрунтування методики «оцінка за вартісними критеріями розвитку потенціалу конкурентоспроможності» для транспортних підприємств // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Міжнародні економічні відносини та світове господарство». – Вип. 4. – Ч. 1. – 2017. – С. 50-55.

Луконина Д.В., Литвиненко С.Л.
Национальный авиационный университет

СТРАТЕГИЧЕСКОЕ УПРАВЛЕНИЕ ПРОЦЕССАМИ РАЗВИТИЯ ТРАНСПОРТНОГО ПРЕДПРИЯТИЯ КАК СОСТАВЛЯЮЩЕЙ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ

Аннотация

Статья посвящена обоснованию методического обеспечения стратегического управления процессами развития предприятия, как составляющей экономической безопасности, на уровнях функциональных стратегий, экономического потенциала и в целом всей системы предприятия. Предложены критерии для определения типа развития, учитывающие специфику транспортных услуг и направленности механизма на развитие за счет эффективного управления стоимостью и структурой ресурсов, системой управления, возможностями и компетентностью.

Ключевые слова: стратегическое управление, развитие, виды, критерии, транспортное предприятие, потенциал.

Lukonina D.V., Lytvynenko S.L.
National Aviation University

STRATEGIC MANAGEMENT OF TRANSPORT COMPANY'S DEVELOPMENT PROCESSES AS A COMPONENT OF ECONOMIC SECURITY

Summary

The article is devoted to the substantiating methodical provision of strategic management of enterprise's development processes as an integral part of its economic security, at the levels of functional strategies, economic potential and the whole system of the enterprise. The criteria for determining development type that take into account specifics of transport services and direction of the mechanism for development through the effective management of cost and structure of resources, management system, capabilities and competence were proposed.

Keywords: strategic management, development, types, criteria, transport enterprise, potential.